

ЗЕЛС

МЕТОДОЛОГИЈА

за интегрирање на родовата перспектива
во управувањето со отпад на локално ниво

МЕТОДОЛОГИЈА

за интегрирање на родовата перспектива во управувањето со отпад на локално ниво

Автори:

Ирена Николов
Ивана Серафимова
Гордана Несторовска
Миа Сталгрен

Оваа Методологија изработена од ЗЕЛС е поддржана од проектот „Одржливо управување со отпадот на локално ниво“ кој се имплементира од страна на Шведската асоцијација на локални власти и региони (SALAR International) со финансиска поддршка од Шведска

СОДРЖИНА

ВОВЕД.....	3
ДЕЛ 1 Значење на родовата интеграција во комуналните услуги за управување со отпад на локално ниво.....	4
1.1. Комунални услуги за управување со отпад на локално ниво.....	4
1.2. Родова интеграција во јавните политики и услуги.....	5
ДЕЛ 2 Методологија за интегрирање на родовата перспектива во комуналните услуги за управување со отпад на локално ниво.....	10
2.1. Анализа на тековната состојба на жените и мажите во секторот за комунални услуги.....	10
2.2. Планирање и донесување на локалните политики и одлуки кои ја вклучуваат родовата перспектива во документите на јавните комунални претпријатија и во програмите на општините.....	12
2.3. Родово одговорно буџетирање базирано на потребите на жените и мажите.....	14
2.4. Креирање родово-одговорни општински услуги преку градење капацитети во општината и ЈКП за имплементација на методологијата за родова еднаквост.....	16
2.5. Следење на имплементацијата и евалуација на очекуваните резултати.....	17
ДЕЛ 3 Алатки за родова интеграција.....	20

ВОВЕД

Методологијата за интегрирање на родовата перспектива во управувањето со отпад на локално ниво е изработена во рамките на проектот „Одржливо управување со отпадот на локално ниво“ кој се имплементира во Република Северна Македонија во периодот 2023 – 2027 од страна на Шведската асоцијација на локални власти и региони (SALAR International) и со финансиска поддршка на Шведска.

Главната цел на проектот е да се подобрат услугите за управување со отпадот во Северна Македонија преку целосно усогласување со стандардите на ЕУ, со што ќе се подобри одржливоста на животната средина и квалитетот на живот за сите жители.

Проектот се спроведува во општините од Пелагонискиот и Југозападниот регион и е во согласност со Шведската развојна стратегија, агендата за пристапување кон ЕУ и обновената стратегија за децентрализација на Северна Македонија, како и напредокот кон Целите за одржлив развој на ООН.

Една од специфичните цели на проектот е да ги поддржи избраните општини во интегрирањето на родовата перспектива преку развој на методологии и алатки за собирање и користење на родово разделени податоци за управување со отпад во процесите на планирање на управувањето со отпад и испораката на услуги.

Клучно за родовата еднаквост е идентификување, препознавање и адресирање на родовите нееднаквости со соодветни мерки: родово-сензитивни активности и афирмативни акции во корист на страната во понеповолна положба.

Со цел да се поддржат општините за интегрирање на родовата перспектива во управувањето со отпад во сите фази на креирање политики и буџети, ЗЕЛС во соработка со САЛАР Интернационал ја подготви оваа Методологија за интегрирање на родовата перспектива во комуналните услуги за управување со отпад на локално ниво, која е поврзана со Методологијата на ЗЕЛС за интегрирање на родовата перспектива во локалните политики и буџет. Оваа Методологија треба да претставува патоказ со конкретни чекори и алатки за општината (градоначалник, општинска администрација, совет), но исто така и за раководството и администрацијата на Јавните комунални претпријатија (ЈКП) во општините, имајќи предвид дека истата може да се користи и за други комунални услуги на локално ниво.

Оваа Методологија се надградува на претходно спроведена сеопфатна проценка на општинските капацитети за родовата интеграција во испораката на услуги, особено во управувањето со отпад, и има за цел да ги надмине идентификуваните предизвици и недостатоци на општините и комуналните претпријатија во еднакво опслужување на жените и мажите на локално ниво.

Развојот на оваа Методологија е во согласност со Европската повелба за родовата еднаквост на Советот на европски општини и региони – CEMR, потпишана од 23 општини во Република Северна Македонија, со „Методологијата за интегрирање на родовата перспектива во локалните политики и буџет на ЗЕЛС“, „Методот 4Р“ на Шведската асоцијација на локални власти и региони - САЛАР, како и со Методологијата на НАЛАС „Како да се вклучи родовата перспектива во управувањето со отпад“.

Оваа методологија е поделена на 3 дела. Првиот дел содржи општ преглед на значењето на интегрирањето на родовата перспектива во комуналните услуги за управување со отпад на локално ниво, обезбедувајќи општи насоки и дефиниции на термини. Вториот дел содржи детална методологија за интегрирање на родовата перспектива во управувањето со отпад, додека пак третиот дел се состои од збир на алатки кои општинскиот персонал и ЈКП можат да ги користат за адресирање на родовите потреби при испораката на локалните услуги.

ДЕЛ 1

Значење на родовата интеграција во комуналните услуги за управување со отпад на локално ниво

Општините се првиот контакт на жителите во остварување на своите права и потреби во речиси сите домени од општествениот живот. Во остварувањето на нивните потреби и решавање на проблеми општините нудат многу услуги на локално ниво вклучително и комуналните услуги. Надлежност на општините е изградба и одржување на локални патишта, јавно осветлување, водовод и канализација, но и управувањето со отпад (собирање и депонирање). Овие услуги се од голема важност за сите жители, жени и мажи, девојчиња и момчиња.

1.1. Комунални услуги за управување со отпад на локално ниво

Управувањето со отпад согласно Законот за управување со отпад ги вклучува сите активности од создавањето до подигнување, складирање и депонирање на отпадот или збир на активности, мерки и одлуки наменети за избегнување и намалување на количеството на создадениот отпад и неговото негативно влијание врз животната средина, животот и здравјето на луѓето, вклучувајќи го и постапувањето со отпадот.

Во овој контекст, управувањето со отпад често се перципира како техничко или технолошко прашање и затоа е целосно лишено од родова перспектива. Сепак, таквото разбирање не е целосно точно бидејќи на многу начини системите за управување со отпад се дефинирани и зависат од човековото однесување и барања кои можат и често се разликуваат помеѓу мажите и жените. Според некои истражувања се покажало дека постојат разлики во начинот на кој жените и мажите гледаат на отпадот, како и тоа дека рециклирањето и повторната употреба на отпадот имаат одредени родови димензии. Понатаму, треба да се земат предвид голем број аспекти за управување со отпад кои различно влијаат на различни општествени групи, вклучувајќи ги мажите и жените, во однос на нивните потреби и способности.

Исто така, управувањето со отпадот може да има двојно насочени економски и финансиски влијанија врз локалните заедници и општеството воопшто. Во посиромашните и помалку развиените општества, ангажирањето во системот за управување со отпад често е можност за жените да генерираат дополнителен приход за нивните домаќинства и семејства. Од друга страна, неодамнешното истражување ја покажува очигледната позитивна корелација помеѓу стапката на вработеност на жените и нивната застапеност во извршните структури на компаниите, што потоа придонесува за зголемување на финансиските перформанси, ефикасноста, креативноста и иновативноста¹.

Како заклучок, управувањето со отпад, според законот, но и во секојдневниот живот на граѓаните, се сфаќа како услуга од посебен интерес за јавноста и затоа треба да се третира како таква во однос обемот, квалитетот, ефективностa и ефикасноста на услугата. Како услуга од јавен интерес, управувањето со отпадот, исто така, треба да ги исполни потребите на различни општествени групи вклучувајќи жени и мажи кои можат да имаат сосема различни погледи и барања во однос на оваа услуга.

¹ [Global Gender Gap Report 2024 | World Economic Forum](#); [3.7 million women held managerial positions in 2023 - News articles - Eurostat](#); [How diversity, equity, and inclusion \(DE&I\) matter | McKinsey](#); [Why Gender Equity in the Workplace is Good for Business - Professional & Executive Development | Harvard DCE](#)

1.2. Родова интеграција во јавните политики и услуги

Општините по својата поставеност во системот се уникатно позиционирани како клучни актери во процесот на правично, инклузивно, ефикасно и транспарентно владеење, при што е многу важно за една родово одговорна општина во целост да ја предвиди родовата димензија во своите политики, буџет и практики на владеење. Општините се првиот, најблискиот избор на граѓаните во остварувањето на своите права и потреби и оттука и обврските и надлежностите на општините да ги знаат и препознаваат потребите и контекстот на заедницата и следствено на тоа и адресираат родовите нееднаквости преку испорака на родово-одговорни локални услуги. Во секоја земја (високо развиена или во развој) општество, група, институција или семејство постои т.н. родов систем. Родовиот систем е рамка што ги става мажите и жените во специфични релации, па карактеристиките на нивната група, но и нивниот личен живот, може да се разберат преку ваквиот шаблон.

Да се сфати родовиот систем е неопходен предуслов за да се работи на нееднаквоста, да се креираат родово чувствителни политики и да се промовира родовата еднаквост. За тоа да се сфати треба да се направи разлика помеѓу пол кој се поврзува со биолошките и психолошките карактеристики на една личност добиени од раѓање, додека родот е социолошки поим кој ги создава улогите, однесувањата, позициите и активностите на личноста кои општеството ги препишува на жените и мажите и девојчињата и момчињата што води до родова нееднаквост.

Родовите прашања го опфаќаат секој аспект од животот на една жена или еден маж што вклучува специфични потреби и предизвици кои се поврзани и со возраста, етничка и културна припадност, но и социоекономскиот статус и бараат различен пристап во нивно решавање. Општините при креирањето на своите политики и буџет треба да ги имаат во предвид сите овие аспекти со цел задоволување на потребите на различните групи во заедницата.

Родовата интеграција² е прифатена на меѓународно ниво како стратегија за остварување на родова еднаквост. Таа го вклучува интегрирањето на родовата перспектива во подготовката, дизајнот, имплементацијата, мониторингот и евалуацијата на политиките, регулаторните мерки и програмите за трошење, со цел промовирање на еднаквост меѓу жените и мажите и борба против дискриминацијата.

Родовата интеграција или вклучувањето на родовата перспектива во главните текови, политики и практики, имплицира (ре) организација, подобрување, развој и оценка на генералните политики, стратегии, програми и практики, со цел родовата перспектива да биде вклучена на сите нивоа и во сите фази од страна на актерите вклучени во креирањето на политиките за остварување на *de facto* рамноправност. Вклучувањето на родовата перспектива во главните текови не значи додавање на женска компонента, туку тоа значи **искуството, знаењето и интересите на жените и мажите да се стават во развојната агенда.**

² <https://eige.europa.eu/>

Димензии на родовата интеграција се:

- ✓ Еднаква застапеност на жените и мажите во процесот на креирање политики, имплементација, но и како корисници на спроведените политики
- ✓ Родова перспектива во содржините на политиките

За да се утврди до кој степен родовата перспектива е реално вклучена во програмите, главните прашања кои треба да ги поставиме се следните:

- Дали потребите на жените и мажите, девојчињата и момчињата поврзани со комуналните услуги (управување со отпад) се препознаени и земени предвид? Дали постојат одредби кои бараат консултативни процеси со еднакво учество на жените и мажите и други ранливи групи?
- Дали жените и мажите, девојчињата и момчињата се еднакво вклучени во одлуките поврзани со јавните услуги? Дали постојат одредби за еднакво учество на жените и мажите и други ранливи групи во партиципативни процеси или регулаторни тела?
- Дали жените и мажите, девојчињата и момчињата имаат еднаков пристап до ресурси за комунални услуги (материјално-финансиски, образовни итн.)? Кој учествува во контролата и има корист од ресурсите наменети за комунални услуги?
- Дали жените и мажите, девојчињата и момчињата еднакво имаат корист од законските одредби и други локални политики (годишни програми) поврзани со комуналните услуги? Дали активностите се следат и дали е предвидена евалуација на постигнувањата, земајќи ги предвид специфичните потреби и предизвици на жените и мажите поврзани со комуналните услуги?

Една од алатките што ја прикажува варијацијата во **видот на родови резултати од интервенции или политики** со пет категории е Рамката за ефективност на родови резултати (GRES)³ која обезбедува насоки за спроведување на родово-одговорна анализа на резултатите во евалуации или проценки во различни случаи на употреба, истакнувајќи како да се интегрира GRES во фазите на дизајнирање, имплементација и евалуација на програмите. Целта на GRES е да им обезбеди насоки на евалуаторите за спроведување на родово-одговорна анализа на резултатите во евалуации или проценки. За рангирање на интервенциите и активностите за родова еднаквост е користена следната скала: родово негативна, родово слепа, родово сензитивна, родово одговорна и родово трансформативна, во зависност од тоа дали интервенцијата/политиката ги зема предвид родовите нееднаквости.

³ [GRES_English.pdf \(undp.org\)](#)

Родовата интеграција вклучува **идентификување на потребата за промена** во агендата на сите политики, програми, активности и се спроведува преку:

- Анализирање на моменталната ситуација помеѓу жените и мажите
- Идентификување на нееднаквостите помеѓу жените и мажите
- Развивање политики кои имаат за цел да ги намалат овие нееднаквости

Се применува во секоја област, на секое ниво, во секоја политика, програма или проектна активност.

Концептите на родова интеграција и интерсекционалност се тесно поврзани, и разбирањето на нивната поврзаност е клучно за ефективна работа на родовата еднаквост, признавајќи дека „жените“ и „мажите“ не се хомогени групи. За ефективно адресирање на родовата еднаквост, практиките на родова интеграција мора да ја земат предвид поврзаноста на родот со други социјални фактори, како што се расата, класата и попреченоста, кои создаваат различни искуства за жените и мажите⁴.

⁴ [Што е интерсекционалност? И зошто е важна за родовата еднаквост? | United Nations Development Programme](#)

Процесот на родова интеграција го следи процесот на креирање политики на локално ниво во која било од фазите:

Алатки и методи за родова интеграција кои можат да се користат за секоја фаза се:

Алатки за идентификација на потреби	Алатки за фаза на планирање	Алатки за фаза на имплементација	Алатки за мониторинг и евалуација за политиките
Родова статистика	Поставување на родови индикатори	Развој на капацитетите за родова еднаквост	Ревизија на родовите аспекти
Родова анализа	Родово сензитивно планирање на интервенциите/ политиките	Родово сензитивна трансформација на институциите	Родово сензитивен мониторинг
Родова проценка	Родово одговорно буџетирање	Подигнување на свеста за родовите прашања	Родово сензитивна евалуација
Консултација со засегнатите страни	Родово сензитивни јавни набавки		

Темелната родова анализа им овозможува на **креаторите на политиките** да ги разберат родовите нееднаквости во дадена ситуација или сектор, бидејќи не само што ја опишува моменталната состојба по пол, туку ги истражува причините и ефектите на родовите разлики кај целната група.

Родовата анализа⁵ е алатка за дијагностицирање на разликите меѓу жените и мажите во однос на нивните специфични активности, услови, потреби, пристап и контрола над ресурсите и нивниот пристап до развојни придобивки и одлучување. Таа ги проучува врските меѓу овие и други фактори во поширокиот социо-културен, економски, политички и еколошки контекст. Постои разлика меѓу практичните потреби и стратешките потреби и интереси на жените и мажите. Разбирањето на оваа разлика ни помага да идентификуваме позитивни мерки што можат да се преземат за исправање на нееднаквостите меѓу жените и мажите.

Практичните потреби се оние кои се сметаат за итни неопходности и за жените и за мажите (основни потреби како вода, храна, приход, домување и здравствена заштита). Иницијативите што имаат за цел само да ги задоволат практичните потреби се обидуваат да одговорат на прашањата што произлегуваат од несоодветните услови за живот.

Стратешките интереси се однесуваат на релативниот статус на жените и мажите во нивното општество. Овие интереси се разликуваат од еден контекст до друг и се поврзани со промена на положбата или статусот на жените преку адресирање на родовите улоги и очекувања, како и родовата поделба на трудот, ресурсите и моќта. Примери за иницијативи за промовирање на стратешките интереси вклучуваат заштита од семејно насилство, намалување на разликите во платите и зголемување на можностите за одлучување на жените.

Согласно идентификуваните потреби општината треба да креира родово-специфични програми, политики и мерки алоцирајќи доволно финансиски средства за нивна реализација. Нивна обврска е да обезбедат квалитетни и родово сензитивни услуги за граѓаните во сите области од надлежност на општината. Во досегашната пракса најголем дел од услугите кои ги финансираат одредени општини од сопствен буџет се во областа на социјалната заштита и социјалните услуги, образованието, здравство, додека пак комуналните и урбанистичките услуги се речиси непрепознаени како област во која треба да се интегрира родовата перспектива.

Методологијата за интегрирање на родовата перспектива во управувањето со отпад може да ги обезбеди следните придобивки за општините и ЈКП:

- Статистички податоци разделени по пол
- Зајакнато учество на граѓаните и консултации со засегнатите страни во процесот на планирање на општинските услуги
- Креирање општински услуги прилагодени на сите категории граѓани, со фокус на ранливите групи и интегрирана родова перспектива
- Унапредување на Локалниот акционен план за управување со отпад со родова перспектива
- Родово-сензитивни локални самоуправи и ЈКП на сите организациски нивоа
- Обезбедување подобрени, квалитетни и ефикасни родово-сензитивни услуги
- Консултации и комуникација со жителите и информирање за предностите од управувањето со отпад (селекција, компостирање, рециклирање) преку различни кампањи за подигнување на свеста
- Подобри локални услуги и за жени и за мажи
- Унифицирана методологија за воведување на родовата перспектива во комуналните услуги на локално ниво

⁵ ABC of Women Worker's Rights and Gender Equality, International Labour Organization (2007)

ДЕЛ 2

Методологија за интегрирање на родовата перспектива во комуналните услуги за управување со отпад на локално ниво

Методологијата содржи чекори за вклучување на родовата перспектива во процесот на развој на политики и нивна имплементација во управувањето со отпад со конкретни препораки кои се водат од националната легислатива, меѓународни документи и практики од земјите во ЕУ.

Овој дел дава опис на различните аспекти/делови од методологијата. Имајќи предвид дека методологијата е илустрирана преку управувањето со отпад, повеќето препораки се конкретно насочени кон оваа општинска надлежност. Сепак, сите делови од методологијата можат да се применат и на други комунални услуги.

Главни влезни точки за родова интеграција во комуналните услуги за управување со отпад се:

- 1) Анализа на тековната состојба на жените и мажите во секторот за комунални услуги врз основа на системот за собирање и анализа на податоци раздвоени по пол
- 2) Планирање и донесување на локалните политики и одлуки која вклучува анализа за различните потреби на жените и мажите
- 3) Родово одговорно буџетирање базирано на потребите на жените и мажите
- 4) Имплементација на методологија за родово одговорни комунални услуги
- 5) Мониторинг и евалуација на очекувани резултати

2.1. Анализа на тековната состојба на жените и мажите во секторот за комунални услуги

Анализата е подготвителна фаза во процесот на планирање и развивање на Акциските планови за управување со отпад и ова е многу важен и сложен процес кој треба да ја даде големата слика за состојбата на жените и мажите во управувањето со отпад во општината. *Ова всушност е родово мапирање кое подразбира собирање и анализа на податоци според рамката што обично ја обезбедува законот за управување со отпад.* Неопходно е да се идентификуваат изворите на информации без разлика дали станува збор за официјална државна статистика, достапни податоци од локални услужни компании или други информации кои ги поседуваат релевантните институции или организации.

Родова статистика⁶ е статистика што соодветно ги отсликува разликите и нееднаквостите во положбата на жените и мажите во сите сфери на живеењето. Родовата статистика се одликува со збирот од следниве карактеристики: (а) податоците се собираат и се претставуваат разделени по пол како примарна и севкупна класификација; (б) податоците ги одразуваат родовите проблеми - прашањата, проблемите и загриженостите што се поврзани со сите аспекти на животите

⁶ https://eige.europa.eu/taxonomy/term/1294?language_content_entity=mk

на жените и мажите, вклучително и нивните специфични потреби, можности и придонеси кон општеството; (в) податоците се засноваат на концепти и дефиниции што соодветно ја одразуваат различноста на жените и мажите и ги доловуваат сите аспекти на нивните животи; и (г) методите за собирање податоци ги земаат предвид стереотипите и социјалните и културните фактори што може да поттикнат родова пристрасност.

Сепак, основната анализа не треба да биде ограничена на технички податоци, туку, во согласност со најдобрите европски практики, да ги вклучува родово разделени податоци за мислењата на граѓаните/клиентите за квалитетот на услугата, проблемите што ги препознаваат и нивните потреби. Модел на прашалник **за утврдување на задоволството на корисниците од услугата за управување со отпад е даден во АНЕКС 1**. При спроведувањето на прашалникот, тој треба да биде широко дистрибуиран и сите граѓани треба да бидат охрабрани да одговорат, без разлика дали се работи за сопственик на домаќинство или член на домаќинство. При анализата на податоците, треба да се посвети внимание на идентификуваните разлики во задоволството помеѓу жените и мажите.

Актуелниот **Закон за еднакви можности на жените и мажите** (член 18) предвидува дека единиците на локалната самоуправа и телата на единиците на локалната самоуправа се законски обврзани да собираат, евидентираат и обработуваат статистички податоци, а понатаму бара од нив да ги презентираат овие податоци по пол и да ги доставуваат до Државниот завод за статистика.

Јавните комунални претпријатија можат да ги собираат и анализираат следниве податоци за подобрување и интегрирање на родовата компонента во испораката на услугите за управување со отпад на локално ниво:

- ✓ Анализа на вработени по пол, возраст, образование со цел идентификување на родовите јазови во структурата на претпријатието.
- ✓ Дополнителни анализи може да се направат на барањата за боледувања на жени и мажи и да се процени дали има некои трендови во професионалните заболувања кои можат навремено да се превенираат имајќи предвид типот на работа и контактот со отпад од различно потекло.
- ✓ Анализа на корисници жени и мажи и редовност на плаќање на сметките. Ова може да послужи за кампањите за подобрување на наплатите кај корисниците и намалување на товарот врз фамилиите при присилни наплати заради заостанати сметки.
- ✓ Евидентирање и анализа на барањата, жалбите и останати поднесоци од страна на жени и мажи. Таа информација може да послужи за следење на ефективностa и ефикасноста на работењето на компанијата, но и како влезна информација за подготовка на годишните програми за следната година.

Истите податоци треба да се анализираат на општинско ниво, со цел подобрување на услугите поврзани со управувањето со отпад. Ексел табелата за собирање на родово раздвоени податоци во Јавните комунални претпријатија и Единиците на локалната самоуправа е претставена во Анекс 2 на овој документ.

Единиците на локалната самоуправа и Јавните комунални претпријатија исто така можат да анализираат релевантни податоци од други извори со цел подобрување на комуналните услуги поврзани со управувањето со отпад. Во Република Северна Македонија, родово-раздвоени податоци се собираат на неколку платформи како што е Родовиот индекс, кој е композитен показател што ја сумира состојбата во 3 области за секоја општина. За последната пресметка на индексот (2021

година), податоци беа побарани од 9 јавни институции и 81 единица на локална самоуправа⁷.

Платформата за родови статистики <https://rodovistatistiki.stat.gov.mk/> е директно поврзана со базата на податоци на Државниот завод за статистика, МакСтат, и претставува алатка за интерактивен преглед на родово-сензитивни статистички индикатори кои се прикажани на графички начин кој е полесен за разбирање. МакСтат базата на податоци на ДЗС содржи посебен дел за родови статистики и има податоци поделени по пол во повеќе области на собирање и претставување податоци. За претставување на платформата се избрани некои од најрелевантните статистики и е управувана и ажурирана од страна на Државниот завод за статистика на Северна Македонија.

Платформата на ЗЕЛС за родова еднаквост и родово одговорно буџетирање www.rob.zels.org.mk служи како центар за информирање за активностите и успехите на општините во оваа област, претставување на нивните најдобри практики, но и како алатка за претставување на родово раздели податоци по области по општини.

2.2. Планирање и донесување на локалните политики и одлуки кои ја вклучуваат родовата перспектива во документите на јавните комунални претпријатија и во програмите на општините

Овој аспект вклучува споделување информации, воспоставување на работни структури и механизми, вклучување на засегнатите страни, воспоставување внатрешна комуникација и развој на план за надворешна комуникација. Истражувањето кое беше спроведено во рамките на проектот покажа дека организациските документи не се усогласени со одредбите од Законот за еднакви можности на жените и мажите и дека во суштина сите документи содржат родово слепи политики/интервенции кои не прават разлика меѓу мажите и жените односно постојните јазови во потребите и предизвиците на жените и мажите во целокупниот систем на управување со отпад. Целта е преку документите да се покажат и применат политики, мерки и активности кои се родово одговорни и водат кон родово трансформативни политики кои се насочено кон мажите или жените (или и двата пола) и го препознаваат постоењето на родово специфични потреби и ограничувања. Овие политики имаат за цел да ја трансформираат постоечката дистрибуција на моќ, ресурсите и одговорностите со цел да се создадат рамноправни односи меѓу мажите и жените. Цел на интервенцијата можат да бидат мажите и жените или, пак, само една група. Родово трансформативните политики се фокусираат главно на стратешките родови интереси, но може да ги има во план и практичните родови потреби на начин кој има трансформативен потенцијал (овозможува поволна околина за (само)зајакнување на жените).

Што се однесува до јавните комунални претпријатија, ова би можело да се постигне, на пример, преку следниве мерки:

1. **JKП можат да ги преземат следните активности во врска со подготовката на нивните политики и одлуки што вклучуваат родова перспектива:**

➤ Прв чекор што треба да го направат JKП е да направат родова анализа на структурта, односно на вработените во компаниите по пол, возраст и образование. Ова ќе ги покаже првите родови јазови во структурата на JKП.

⁷ <https://rodovindeks.mk/metodology>

- Вториот чекор е вклучување на родовата перспектива во Статутот како документ на политики на претпријатието кое определува како ќе бидат поставени работите внатре во самото претпријатие, кој има моќ и како ќе се одлучува, и воопшто општите насоки за работење. Согласно анализата треба да се додат нормативни одредби кои ќе овозможат:
 - ✓ Во разните комисии и тела (Управен одбор, Одбор за контрола на материјално-финансиски работи, Совет на вработените, Стручен колегиум, комисии и сл) да се внимава на паритетот, односно балансот помеѓу жени и мажи.
 - ✓ При вработувањето да има можност за примена на афирмативни мерки кои ќе овозможат вработување на помалку застапениот пол на работни позиции каде досега биле вработени само мажи, а нема ограничувања да се вработат и жени. Секако, заради биолошките разлики, на дадени позиции ќе преовладува еден од половите, но треба да се овозможат услови и за помалку застапениот пол.
 - ✓ Во актите кои ги донесува претпријатието да се додаде и процедура или правилник за пријавување на вознемирување на работно место (која вклучува и заштита од сексуално вознемирување) согласно Законот за заштита од вознемирување на работното место⁸ со кој ќе се утврди системска основа за превентивно дејствување и процесуирање на случаите на вознемирување на работното место. Ова е важно од аспект на жените, кои се вработени во помал број, да знаат дека има политика која забранува вознемирување и од /меѓу колегите но и од странките и граѓаните при нивно работење на отворено. Информирање на вработените, и жени и мажи, за постоечките политики. (Пример на процедура може да се погледне во Анекс 3).
 - ✓ Пропишување за постапка за донесување на годишните програми на ЈКП која ќе предвиди редовни анкети со корисниците на услугите и анализирани поделени по пол, анализа на барањата и приговорите од страна на жени и мажи корисници на услугите.
 - ✓ Потенцирање на обврската за собирање и прикажување на податоци поделени по пол, согласно член 18 од Законот за еднакви можности⁹.
- ЈКП може да утврди програмска рамка со вклучување прашања (водич) за тоа кои елементи треба да ги содржи една родово-одговорна програма на ЈКП. Пример за рамка на елементи за родово-одговорна програма, развиен во рамките на Програмата за родово одговорно буџетирање на UNWOMEN, е даден во Анекс 4.
- Имплементација на родово-одговорни јавни набавки (објаснување на концептот е дадено во Анекс 5).

⁸ Службен весник на Република Македонија бр. 79/13 и 147/15 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 103/21. Закон за заштита од вознемирување на работното место.

⁹ Член 18 -Прикажување на статистички податоци: Собранието, Владата, органите на државната управа, правосудните органи и другите државни органи, органите на единицата на локалната самоуправа, правните лица на кои со закон им е доверено вршење дејности од јавен интерес, здруженијата, фондациите, јавните претпријатија, образовните установи, установите во областа на социјалната заштита, здравствените установи, политичките партии, средствата за јавно информирање, трговските друштва и други субјекти кои со закон се должни да прибираат, евидентираат и обработуваат статистички податоци, се должни овие податоци да ги прикажуваат според полово припадност и да ги доставуваат до Државниот завод за статистика.

Општините можат да ги преземат следниве активности во врска со подготовката на родово-одговорни политики и услуги:

- ✓ Проценка на родовата интеграција на локално ниво со користење на листата за проверка развиена од SALAR, која е дадена во Анекс 6.
- ✓ Проценка на тековните програми за комунални услуги за управување со отпад од родово перспектива со користење на прашалникот развиен во рамките на Програмата за родово одговорно буџетирање на UNWOMEN, даден во Анекс 7. Оваа алатка може да ѝ помогне на општинската администрација да ги идентификува потенцијалните точки за подобрување за интегрирање на родовата перспектива во локалните планови и буџети.
- ✓ Секторот или одделението одговорно за подготовка на програми треба да подготвува родово-одговорни програми врз основа на анализа и податоци. (Анекс 3).
- ✓ Воведување процедура која ќе овозможи почитување на чл/14, точка 3 од Законот за еднакви можности која предвидува: (3) Органите на единиците на локалната самоуправа при донесувањето на развојни планови и други акти и одлуки, се должни да ги разгледуваат и да ги земат предвид предложените мерки и активности од страна на комисијата за еднакви можности на жените и мажите и координаторот за еднакви можности на жените и мажите.
- ✓ Имплементација на родово-одговорни јавни набавки (објаснување на концептот е дадено во Анекс 5).

2.3. Родово одговорно буџетирање базирано на потребите на жените и мажите

Родово одговорното буџетирање е насочено кон анализа на различните ефекти од локалните расходи, како и од приходната политика врз жените и девојките, но и врз мажите и момчињата, соодветно. Освен анализата на влијанието, родово одговорното буџетирање опфаќа предлози за утврдување поинакви приоритети на расходите и приходите, земајќи ги предвид различните потреби и приоритети на жените и мажите. Во зависност од конкретниот контекст на земјата, може да се земат предвид и други фактори на нееднаквост како на пр., возраста, верската или етничката припадност, или местото на живеење (град/село, различни населени места). Овие буџети¹⁰ не се посебни за жените, туку претставуваат владини буџети кои се планираат, одобруваат, извршуваат, следат и се ревидираат на родово чувствителен начин. Друг важен аспект на родово одговорното буџетирање е самиот процес. Тој треба да биде транспарентен и партиципативен, со широка вклученост на сите засегнати страни и особено на групите што обично се маргинализирани.

Традиционално, жените се понеактивни во ваквите процеси на локално ниво. Локалната администрација треба да вложи дополнителен напор за поддршка на жените и маргинализираните групи во смисла на нивни придонес преку коментари за приоритетните цели на буџетот, и во ревизијата на расходите потоа. Најважниот предуслов за родово буџетирање е политичката волја на креаторите на политики да работат во насока на родово еднаквост и институционализирање на процесот преку подобрување на законската рамка за родово одговорно буџетирање, зајакнување на институционалните механизми и градење на капацитетите потребни за вклучување на родовата перспектива во креирањето на политиките, програмите и буџетите за нив.

¹⁰ Овие буџети често се синоним за родово чувствителни буџети, родови буџети и женски буџети

Постојат два главни пристапи за вклучување на родот во буџетскиот процес: родово одговорен буџетски циркулар или буџетски упатства; претставување на родово свесни буџетски извештаи.

1. Родово одговорен буџетски циркулар или буџетски упатства

Родово одговорните буџетски циркулари или буџетски упатства содржат родово одговорни инструкции за државните институции околу подготовката на буџетот. На почетокот на буџетската подготовка, министерствата или секторите за финансии обично се одговорни да издадат упатства за подготовка на буџетот. Ова често се прави во форма на буџетски циркулар со буџетски упатства. Буџетскиот циркулар е официјално известување издадено од Министерството за финансии на почетокот на процесот за подготовка на буџетот. Тој содржи инструкции за други владини министерства и агенции околу тоа како треба да ги поднесат своите буџетски барања за наредниот буџетски период. Честопати содржи многу конкретен формат на буџетски поднесок. Ваквиот циркулар обично е родово слеп, но сепак претставува добра влезна точка за вклучување родово специфични инструкции за ресорните министерства.

2. Родово свесни буџетски сметки и буџетски извештаи

Родово свесните буџетски извештаи имаат за цел да ги прикажат очекуваните импликации од буџетите при решавање на прашањата на родова нееднаквост. Тие претставуваат сметка или извештај од Владата за тоа како се третираат родовите прашања во буџетските политики, расходи и приходи. Родово свесен буџетски извештај е документ за отчетност изработен од владата каде се прикажува што владата прави во поглед на родовата еднаквост.

Родовиот буџетски извештај ја илустрира намерата на министерството/општината да направи нешто во поглед на родовата еднаквост, а покажува и дека министерството издвојува буџетски средства за политичките обврски. Идеално, сите министерства би користеле стандардни формати за родови буџетски извештаи. На овој начин, родовата буџетска анализа што ја спроведуваат министерствата/општините би се споила со наведените цели и со активностите за нивно постигнување.

Постојат две прашања што може да помогнат при изборот на активностите врз кои треба да се концентрира родовиот буџетски извештај во одреден сектор:

- Каде оди најголемиот дел од парите?

Ова прашање е важно, бидејќи пристапот на РОБ е во насока на интегрирање на родовите аспекти, т.е. земање предвид на родовите прашања во главните политики и државното трошење.

- Кои програми се најважни за родова еднаквост?

Ова прашање е корисно, бидејќи понекогаш постои активност која чини релативно малку, но може да направи голема разлика за родовата еднаквост.

Родово свесните буџетски извештаи се алатка која треба да се користи во самата локална самоуправа.

2.4. Креирање родово-одговорни општински услуги преку градење капацитети во општината и ЈКП за имплементација на методологијата за родова еднаквост

Градење на капацитетите на вработените и во општината и во ЈКП

Капацитетот се дефинира како способност на поединци и организации да извршуваат функции ефикасно, ефективно и одржливо. За да се разјасни капацитетот во дадениот контекст неопходно е да се одговори на прашањето: капацитет за што? Тука се стеснува значењето на капацитетот како способноста да се реши проблем, да се постигне или одржи мисијата и да се постигнат поставени цели. Градење на капацитетите е поширок поим од организациски развој, бидејќи тоа го вклучува севкупниот систем, животната средина или контекстот во кој поединци, организации и целокупното општество работат и меѓусебно комуницираат.

Градење на капацитети е континуиран и реципрочен процес на прилагодување на ставовите на луѓето, вредностите и организациските практики додека се гради соодветно знаење и вештини и меѓу различните засегнати страни во партнерство, односно се зајакнува способноста на секој партнер да направи ефикасни одлуки за сопствениот живот и да преземе целосна одговорност за последиците од таквите одлуки.

Предлог за теми за обуки и на вработени во ЈКП и во сектори од општина поврзани со животна средина и управување со отпад:

- ✓ Што значи родова еднаквост?
- ✓ Што значи родова интеграција?
- ✓ Што се локални политики? За кого се прават локалните политики и зошто?
- ✓ Зошто е важно да се вклучи родовата перспектива во локалните политики? Како може да се направи тоа? Примери
- ✓ Извори на податоци разделени по пол и користење на податоци разделени по пол
- ✓ Родово одговорни (анкети и) кампањи
- ✓ Како се прави проценка на политики? Алатки за Родово-одговорно буџетирање
- ✓ Кои податоци треба да ги содржи една родово-одговорна програма?
- ✓ Како се следи реализацијата на програмите? Како се мерат ефектите?

Предложените теми можат да се организираат во следните пет модули:

- ✓ **Модул 1** Родови термини и концепти, родов систем и родова интеграција
- ✓ **Module 2** Управување со отпад
- ✓ **Module 3** Родот и управувањето со отпад
- ✓ **Module 4** Родова интеграција во управувањето со отпад
- ✓ **Module 5** Студија на случај

2.5. Следење на имплементацијата и евалуација на очекуваните резултати

Акцискиот план за родова еднаквост во комуналните услуги за управување со отпад е даден во Анекс 8.

Табела за имплементација на методологијата

Табелата подолу предлага чекори за имплементација на методологијата. Секој чекор има дескриптивен дел, дел што го одредува очекуваниот резултат и сугерира кој треба да биде одговорен за чекорот.

Чекор	Опис	Резултати	Одговорни лица
Обезбедување на политичка поддршка	Политичката поддршка од ЕЛС и ЈКП треба да биде декларативна дека се заложуваат за вклучување на родовата перспектива во комуналните услуги	Изјава од раководни лица	Секретар на општина/ раководител на правно одделение во ЈКП
Формирање на родово сензитивен тим и нивен лидер	Номинирање на лица од општината и од ЈКП. Се предлага во тимот да им одговорно лице од комунално или одделение за животна средина, координатор за еднакви можности и ПР	Формиран тим	Секретар на општина/ раководител на правно одделение во ЈКП
Развивање на план за воведување на Методологијата на општинско ниво	Дефинирање на целите и чекорите за воведување на родовата перспектива во комуналните услуги. Планот треба да вклучува родови индикатори за мерење на напредокот	Изработен акциски план	Лидер на родово сензитивен тим
Обезбедување на поддршка за засегнатите страни на локално ниво и изработка на план за комуникација со јавноста	За навремено информирање на јавноста е потребно да се изработи План за комуникација со јавноста со фокус на жените во локалните заедници, односно информациите да стигнат и до нив	Изработен план за комуникација со јавноста	ПР и координатор за еднакви можности
Собирање и анализа на постоечки релевантни документи	Собирање и анализа на постоечка документација вклучувајќи го Акцискиот план за управување со отпад, извештаи од општина и ЈКП, стратешки документи, програми за работа за да се идентификуваат добрите практики и родовите јазови во општината	Препораки за потенцијални мерки за воведување на родово перспектива во комунални услуги	Родово сензитивен тим/ Координатор за еднакви можности и одговорно лице од комунално одделение/животна средина

Чекор	Опис	Резултати	Одговорни лица
Подготовка на алатките за апликација на Методологијата	Идентификување и прилагодување на постоечките алатки или создавање на нови по спроведување на консултации со локалните чинители	Алатка за мапирање на локални чинители, насоки за организирање на фокус групи, прашалник за мерење на задоволството на крајните корисници на комунални услуги	Родово сензитивен тим/ Координатор за еднакви можности и одговорно лице од комунално одделение/животна средина
Мапирање на локални чинители	Мапирање и анализа на релевантни актери во локалната заедница вклучително и од општинска администрација, граѓански сектор, медиуми, локални бизнис и други формални и неформални групи	Пресек на релевантни учесници за спроведување на прашалникот и фокус групите	Родово сензитивен тим/ Координатор за еднакви можности и ПР
Спроведување на Прашалник за мерење на задоволство на граѓаните	Истражување на задоволство на корисниците на комунални услуги, но и нивните навики и потреби кои треба да дадат одговор за подобрување на комуналните услуги. Прашалникот е родово-сензитивен и треба да произлезе од првичните наоди од постоечките документи при што се идентификувани родовите јазови. Прашалникот треба да даде насока за дефинирање на препораки или предлози за подобрување со вклучена родова перспектива. Од прашалникот треба да се идентификуваат родовите улоги и стереотипи од кои треба да произлезат препораки и мерки за подобрување на комуналните услуги. Со прашалникот треба да бидат опфатени сите категории на корисници, особено ранливите лица и жените во ризик	Идентификувани конкретни проблеми и родови јазови и потреби на корисниците на комунални услуги. Идентификување на различите перспективи и потреби на жените и мажите	Родово сензитивен тим/ Координатор за еднакви можности и ПР координатор и претставник од ЛЕР

Чекор	Опис	Резултати	Одговорни лица
Фокус групи	Фокус групите се составени од жени и мажи, жени и мажи од ранливи категории, од различни урбани места со цел идентификување на нивните различни потреби и креирање на соодветни решенија за нивно надминување. Потребно е да се направи приоритизирање на проблемите и решенијата во фокус групите, како и да се креираат предлози кои ќе бидат комуницирани со раководството од општината и ЈКП	Идентификувани различни перспективи и искуства на жените и мажите во користењето на комунални услуги/ управување со отпад. Идентификувани предлози и препораки кои ќе бидат обработени во мерки за надминување на родовите јазови со посебен фокус на ранливите групи	Родово сензитивен тим/ Координатор за еднакви можности, претставник од одделенијата за ЛЕР и животна средина
Поставување на родови индикатори за мониторинг	Креирање на „бејзлајн“ за состојбата во општината и идентификување на област која треба да се подобрува за да се креираат интервенции кои ќе бидат мерени преку родови индикатори	План за мониторинг со вклучени индикатори за мерење на прогресот и родови индикатори	Родово сензитивен тим/ Координатор за еднакви можности претставник од одделенијата за ЛЕР и животна средина
Дефинирање на мерки и интервенции за родово сензитивни комунални услуги	Мерките кои се родови сензитивни се внесени во локалните годишни и стратешки документи/ планови за работа на општината и ЈКП	Интегриран План за управување со отпад со родови индикатори	Родово сензитивен тим/ Координатор за еднакви можности претставник од одделенијата за ЛЕР и животна средина
Мониторинг и евалуација на резултати	Со користењето на сетот на индикатори вклучително и родовите индикатори и мониторинг планот ЈКП ќе може да ги следи ефектите од воведените интервенции и мерки каде се собрани родово разделени податоци	Родова анализа со родово разделени податоци	Родово сензитивен тим/ Координатор за еднакви можности

Предложена матрица за следење на локалните програми е дадена во Анекс 9.

ДЕЛ 3

Алатки за родова интеграција

Овој дел од методологијата содржи препораки и алатки, кои можат да се искористат при испораката на услугите за управување со отпад. Сепак, препорачаните алатки можат да се прилагодат за да се применат на која било друга комунална услуга.

Комплетот алатки за родова интеграција се состои од следните:

Анекс 1 - Прашалник за утврдување на задоволството на корисниците од услугата за управување со отпад

Анекс 2 - Табела за собирање родово раздвоени податоци

Анекс 3 - Процедура за превенција и заштита од сексуално вознемирување

Анекс 4 - Рамка за развој на родово-одговорна програма

Анекс 5 - Водич за родово-одговорни јавни набавки

Анекс 6 - Листа за проверка на родовата интеграција на локално ниво

Анекс 7 - Прашалник за програма за родово одговорно буџетирање

Анекс 8 - Акциски план за родова еднаквост во управувањето со отпад

Анекс 9 - Матрица за следење на локалните програми

SALAR International

